

КЛУБИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК СУСПІЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Стаття присвячена актуальним питанням формування життєвої компетентності та розвитку творчої активності учнівської молоді у клубах старшокласників загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчальних закладів. Клуби старшокласників презентовано як цікаву та ефективну форму позаурочної та позашкільної виховної роботи, що забезпечує соціалізацію особистості, розвиток її індивідуальних творчих здібностей та формування високого рівня творчої активності.

Зростання цінності фундаментальних знань та дієвого інтелекту як головних чинників прогресу українського суспільства, система освіти держави покликані переорієнтувати навчально-виховний процес на формування творчої особистості, яка продуктивно розв'язує нагальні проблеми сучасності. Молода людина, яка активно і конструктивно діє в нових історичних реаліях, генерує ідеї, мислить самостійно та нестандартно, творчо використовує здобуті знання й уміння, вміє вирішувати різноманітні проблеми (навчальні, побутові, глобальні), комфортно та впевнено почувається у будь-яких життєвих ситуаціях. Тому Закон України "Про освіту", проект Закону України "Про виховання дітей та молоді", Концепція національного виховання, інші нормативно-правові документи, що регламентують систему освіти, головними пріоритетами державної політики визначають виховання творчої особистості, розвиток її життєвих компетентностей та творчої активності.

Паралельно з основною школою гармонійний розвиток особистості забезпечує позаурочна та позашкільна навчально-виховна робота, що створює умови для інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей у вільний від навчання час та години дозвілля; сприяє підвищенню мотивації особистості до пізнання і творчості; задовольняє освітні потреби дітей та учнівської молоді шляхом залучення їх до дослідницько-експериментальної, художньо-естетичної, науково-технічної, еколого-природничої, туристсько-краєзнавчої та інших видів творчої діяльності.

Педагогічні дослідження репрезентують позаурочну і позашкільну освітню діяльність та активне дозвілля учнів як важливу сферу соціалізації особистості, ефективний механізм формування її життєвих компетентностей та реалізації творчого потенціалу. Проте складні соціальні процеси, які відбуваються в суспільстві, крах звичних, а іноді й зручних стереотипів сприйняття життя молодими людьми призвели до руйнації сталих механізмів впливу позаурочної та позашкільної навчально-виховної роботи на розвиток підростаючого покоління.

Ця проблема стала об'єктом досліджень учених, що намагаються повернути позаурочній діяльності та активному дозвіллю особистості позитивний зміст. Теоретичні дослідження позашкільної освіти та виховання зробили Л. Балясна, О. Киричук, Б. Кобзар, М. Коваль, Л. Ковбасенко, В. Мачуський, Г. Пустовіт, А. Сиротенко, Т. Сущенко та інші вчені. Активне дозвілля учнівської молоді та можливі шляхи його педагогічної реорганізації стали об'єктом вивчення психологів, педагогів, соціологів – І. Бекешкіної, Л. Виговського, О. Вишняка, Е. Головахи, С. Макєєва, В. Патрушева, М. Чурилова. Названі автори аналізують педагогічні умови розвитку творчої особистості у позашкільній та дозвіллевій діяльності, модернізують традиційні форми та методи позаурочного навчально-виховного процесу, розробляють та апробують нові виховні технології позашкільної освіти. Однак позашкільна та позаурочна клубна робота із старшокласниками, її дієвість та ефективність у формуванні життєвих компетентностей і розвитку творчої активності учнів старшого шкільного віку висвітлені недостатньо, потребують подальшої деталізації та вивчення.

Метою статті є огляд ціннісних орієнтацій учнівської молоді; аналіз реалій сучасного молодіжного дозвілля та пошук шляхів його педагогічної реорганізації; визначення місця і ролі клубів старшокласників як суспільних інституцій їх активного та творчого дозвілля; презентація концептуальних засад освітньої та виховної діяльності клубів у справі формування життєвих компетентностей та творчої активності учнівської молоді.

Діапазон дозвіллевих інтересів сучасної молоді досить широкий, але в ньому домінують його пасивно-споглядацькі форми. У великій групі дітей старшого шкільного віку відсутні навички самоорганізації вільного часу, елементарні основи культури дозвілля. Тому при виборі дозвіллевих видів діяльності вони керуються переважно розважальними та престижно-конформістськими мотивами, що стали панівними у молодіжній субкультурі, але не сприймаються традиційними суспільними інституціями і потребують педагогічної корекції. Сучасна молода людина різко протиставляє цінність вільного часу, який вона проводить у сім'ї або в місцях, де відсутній контроль старшого покоління та існують чітко регламентовані правила поведінки (наприклад, основна школа), цінності часу поза цим контролем та обмеженнями, що дозволяє їй самоствердитися та самореалізуватися у середовищі своїх однолітків. Характерною рисою молодіжного дозвілля стало прагнення створити психологічний комфорт у спілкуванні з друзями, однолітками, цікавими або оригінальними особистостями [1: 320].

Відповідно до потреб і запитів учнівської молоді, в контексті реалій сьогодення цікавою, самобутньою й ефективною формою організації позаурочної та позашкільної освітньої та виховної роботи з старшокласниками є клубна робота. Вона має власну історію, сталі традиції та зберігає свою актуальність у нових суспільних реаліях. Діяльність мережі клубів веселих та найкмітливіших, інтелектуальних ігор, дитячої дипломатії, лідерів, авторської пісні, науково-технічної творчості та інших форм дозвіллевої та освітньої діяльності, що працюють

на базі позашкільних навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл, приваблюють старшокласників своєю оригінальністю та творчою атмосферою, сприяють їх психологічній адаптації, стають середовищем творчої поведінки й самовираження.

Клуб старшокласників – це добровільне навчальне об'єднання дітей старшого шкільного віку, що має єдині ціннісні орієнтації спільної творчої діяльності та спілкування з проблем інтелектуального, наукового, морального, духовного, політичного, художнього, спортивного розвитку, а також сприяє активному відпочинку та дозвіллі учнівської молоді. Клубні об'єднання старшокласників мають власну назву, символіку (емблему, девіз, прапор), програмні документи (статут, положення, кодекс поведінки), чітку мету діяльності, педагогічні завдання, розгалужену організаційну структуру, органи управління та самоврядування, інформаційні видання, оригінальний ритуал посвяти, клубні традиції та свята тощо.

У психолого-педагогічній літературі розглядаються різні функції клубів (пізнавальна, інформаційно-освітня, ціннісно-орієнтаційна, рекреаційно-розважальна, комунікативна, гедоністична, соціальна), але провідними вчені визначають виховну та творчу. Творча функція передбачає створення належних умов для вияву та розвитку творчого потенціалу особистості, її творчої активності поза межами основної школи та сімейно-побутової діяльності у локальному клубному середовищі, що є творчим мікропростором, зоною творчої активності та творчої поведінки учнівської молоді. Виховна функція клубів проявляється в тому, що клуб старшокласників є своєрідним педагогічним суспільним інститутом, що постає в ролі джерела знань, умінь та навичок дітей та учнівської молоді, набуття ними життєвого досвіду, розширення культурно-дозвіллевих інтересів тощо [2: 39].

Клуби старшокласників, що діють на базі загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, за умови належної організації педагогічного впливу стають інститутами творчої життєдіяльності і розвитку індивідуальних творчих здібностей шкільної молоді; центрами активного дозвілля і поліпшення психологічного здоров'я, зняття напруження типового шкільного життя; школою формування самостійності і місцем вибору життєвого шляху, проектування особистих планів і цілей на майбутнє, набуття творчого досвіду їх здійснення.

Моніторинг практичної діяльності клубів старшокласників дає підстави стверджувати наступне: клуби суттєво доповнюють діяльність основної школи у справі формування життєвих компетентностей, розвитку творчої активності, інтелектуальних та творчих здібностей молоді, сприяють соціалізації та психологічній адаптації дітей старшого шкільного віку; клуби забезпечують педагогічну організацію соціально культурного впливу на розвиток продуктивного творчого мислення вихованців та їх творчої активності, дають вихованцям свободу вибору видів творчої діяльності, формують індивідуальний стиль творчої поведінки; для ефективності розвитку творчої активності, життєвих компетентностей особистості в основу педагогічного процесу клубів необхідно покласти системно-цільовий підхід і максимальне наближення до природних нахилів, потреб та інтересів вихованців, визнання пріоритету виховання і самоцінності особистості, спадкоємність у формуванні досвіду творчої діяльності на всіх вікових етапах, функціонування "зони творчого розвитку", яка виступає умовою продуктивної творчої діяльності і як стимулятор творчої і пізнавальної роботи.

Клуби старшокласників уособлюють такі концептуальні підходи до організації навчальної та виховної роботи: гуманістичний (пріоритет загальнолюдських і моральних цінностей, значущість кожної людини, окремої індивідуальної точки зору); особистісний (вироблення кожним вихованцем власної позиції, свого ставлення до різних наукових та соціальних явищ); інтегративний (розгляд будь-яких проявів творчої діяльності у їх взаємозв'язку з життєвим та навчальним досвідом вихованців клубу); діалогічний (пошук шляхів взаєморозуміння та творчої взаємодії з теоретичними концепціями та їх носіями).

Для діяльності клубів старшокласників характерними є такі принципи навчання та виховання:

- розвиваючий характер навчання, що спрямований на розвиток і саморозвиток особистості та вимагає переорієнтації процесу навчання з предметного на процесуальні та мотиваційні аспекти освіти;
- оптимізація процесу навчання, що забезпечує вибір варіанту або варіантів навчально-виховного процесу, який максимально сприяє ефективному вирішенню як навчально-виховних, так і суто практичних завдань за умови раціонального використання навчального часу й затрачених зусиль учнів (вихованців) і педагогів у процесі досягнення поставлених цілей;
- активність особистості, що відображає активну позицію дитини під час засвоєння знань, умінь та навичок, їх повноцінну та ефективну реалізацію на практиці, максимально активне включення у безперервний процес самотворення;
- синтез інтелектуальної і практичної діяльності – теоретичні знання, здобуті вихованцями клубу мають трансформуватися у внутрішні стимули, підґрунтя для нових можливостей пізнання найрізноманітніших галузей людської праці як свідомої, розумної, творчої діяльності, яка вимагала б великих інтелектуальних зусиль і відкривала б широкі перспективи для творчої діяльності особистості;
- виховання у колективі – найвища форма соціалізації та самореалізації особистості, що проявляється в багатстві та різноманітності стосунків, які розкривають широкий простір для її всебічного і гармонійного розвитку, формування комунікативних навичок;
- суб'єкт-суб'єктна взаємодія, що передбачає рівноправне партнерство педагога та вихованців, їх співробітництво та співтворчість у ході виховного процесу;
- акмеологічний принцип, що вимагає від педагога орієнтації виховного процесу на найвищі морально-духовні досягнення й потенційні можливості вихованця, створення умов для досягнення життєвого успіху особистості;
- життєва смислотворча самодіяльність, що передбачає становлення особистості як творця і проектувальника свого життя, який уміє приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність,

активно діяти у динамічних життєвих умовах, постійно самовдосконалюватися, адекватно реагувати на соціальні зміни;

– добровільність та доступність, що дають особистості право вибору видів творчої діяльності, забезпечують умови для ефективної реалізації її потреб у творчій самореалізації, самоствердженні, духовному зростанні, підготовці до активної професійної та громадської діяльності [3: 11].

Формування життєвих компетентностей учнівської молоді, розвиток її творчої активності в умовах позаурочної та позашкільної клубної роботи актуалізується насамперед у контексті особистісно-орієнтованого виховання, спрямованого на усвідомлення вихованцем себе як особистості, здатної на вільне і відповідальне самовизначення. Тому навчально-виховний процес у клубі базується на суб'єкт-суб'єктних відносинах та педагогіці співробітництва керівника клубу з вихованцями, від характеру і спрямованості якого залежить рівень розкриття творчого потенціалу особистості та формування на його основі базових життєвих компетентностей. Тобто педагогічний процес у клубі передбачає беззастережне визнання педагогом права дитини бути суб'єктом освітнього процесу, його рівноправним учасником, добровільним і зацікавленим співробітником, однодумцем, суб'єктом власної активності та носієм волі.

Клуби старшокласників забезпечують також поелементний розвиток творчого мислення вихованців, дають змогу розвинути та відкоректувати основні психоінтелектуальні дії, операції та якості, які відповідальні за цілісний процес формування життєвих компетентностей, інтелектуального та творчого розвитку особистості: мотиваційно-творча активність (допитливість, творчий інтерес, прагнення до творчих досягнень, прагнення до лідерства, особиста значущість творчої діяльності, прагнення до самоосвіти та самовиховання); інтелектуально-логічні здібності (здібності аналізувати, порівнювати, виділяти головне, відкидати другорядне, доводити, обґрунтовувати, систематизувати та класифікувати); інтелектуально-евристичні здібності (генерація ідей, формування гіпотез, творча фантазія, асоціативність мислення, здатність бачити суперечність, здатність переносити знання та вміння у нові ситуації, вміння долати інертність мислення, демонструвати незалежність суджень); самоорганізаційні здібності (здібність планувати діяльність і раціонально використовувати час, самоконтроль, об'єктивне самооцінювання, вольові зусилля, здібність до рефлексії та корекції); комунікативні здібності (акумуляція та використання творчого досвіду інших, здібність до творчої співпраці, здібність відстоювати свою думку та переконувати інших, бажання організувати колективну навчально-творчу діяльність) [4: 32].

Клубна діяльність дозволяє приділяти достатньо уваги творчо обдарованим та талановитим дітям, максимально ефективно використовуючи індивідуальні та групові форми роботи в межах клубного середовища забезпечуючи: індивідуалізацію освітньої діяльності в контексті особистісного зорієнтованого підходу і створення умов для розвитку специфічних особистісних функцій вихованців як суб'єктів творчого освітнього та виховного процесу; активізацію навчання за рахунок творчих, проблемних, дослідницьких методів з поступовою передачею обдарованим вихованцям ініціативи в організації самостійної творчої або пізнавальної діяльності (наприклад, метод створення учнями власних дослідницьких проєктів); становлення творчої взаємодії і партнерських стосунків співтворчості між керівником клубу і вихованцями, що сприяють вільному вибору ними форм і засобів творчої діяльності, розкритості, домінуванню власної творчої або дослідницької практики над репродуктивним засвоєнням знань, забезпечують право на складання індивідуальних освітніх програм.

Діяльність клубів старшокласників як ефективної форми позаурочної та позашкільної навчально-виховної роботи стане дієвішою за умови вирішення таких важливих завдань: розробка технологій та методик формування життєвих компетентностей старшокласників, визначення педагогічних умов розвитку їх творчої активності, створення навчальних програм, що забезпечують практичну реалізацію визначених умов; якісне засвоєння педагогами методик педагогічного керівництва процесом формування життєвих компетентностей, творчої активності та інтелектуальних здібностей вихованців у позаурочній та позашкільній діяльності; запровадження передового педагогічного досвіду виховної роботи в практику загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів; реалізації комплексних програм взаємодії клубів з адміністрацією закладів освіти, батьками та громадськістю тощо.

Отже, позаурочна та позашкільна виховна робота має бути органічним продовженням освітньої діяльності основної школи і передбачати широке використання різноманітних форм та методів творчої діяльності, що спрямовані на розвиток творчої особистості, формування її життєвих компетентностей та мобілізацію творчої активності. Клуби старшокласників є ефективною формою організації позаурочної та позашкільної виховної роботи, невід'ємною складовою процесу виховання творчої особистості у загальній системі безперервної освіти держави. Теоретична розробка і запровадження у практику позашкільних навчальних закладів та основної школи ефективних технологій формування життєвих компетентностей і розвитку творчої активності особистості у клубах старшокласників – важливе завдання подальших педагогічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пішун С.Г. Характеристика специфіки дозвілля молоді // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Київ – Житомир: Видавництво ЖДУ, 2004. – Кн. I. – С. 319-323.
2. Петрова І. Соціальні функції клубів та їх трансформація на сучасному етапі // Рідна школа. – 2003. – №7. – С. 38-41.
3. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Світ виховання. – № 4. (5). – С. 6-30.
4. Сасихов А.В. Управление клубной деятельностью (очерк общей методики клубной работы): Методич. материал по курсу "Клубоведение". – К.: КНУКиМ, 1998. – 95 с.

Матеріал надійшов до редакції 7.10.2005 р.

Гаврилюк В.Ю. Клубы старшеклассников как общественные институты формирования жизненной компетентности и творческой активности ученической молодежи.

Статья посвящена актуальным вопросам формирования жизненной компетентности и развития творческой активности ученической молодежи в клубах старшеклассников общеобразовательных школ и внешкольных учебных заведений. Клубы старшеклассников представлены как эффективная форма внеурочной и внешкольной воспитательной работы, которая обеспечивает социализацию личности, развитие ее индивидуальных творческих способностей и формирование высокого уровня творческой активности.

Havryluck V.Y. Amateur Interest Groups of Senior Pupils as Public Establishments of Shaping the Life Competences and Creativity of Junior Students.

The article addresses the topical issues of shaping the life competences and creativity activity of junior students involved in amateur interest groups of comprehensive schools and establishments of extracurricular education. The amateur interest groups are seen as an efficient mode extracurricular training securing personality's socialization as well as developing the personal faculties and enabling advanced creativity.